

Derleme

TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMETLERİN GELİŞTİRİLMESİ

Development of Social Policy and Social Services in Turkey

İsmet Galip YOLCUOĞLU*

* Yrd.Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü

ÖZET

Üzerinde yaşadığımız Dünyanın, insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak açısından yeterli kaynaklara sahip olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Ancak bu kaynakların işletilmesi, adil paylaşımı ve dağıtımında çok büyük sorunlar yaşandığı herkes tarafından dile getirilmektedir. Yoksulluk, işsizlik, suç bu paylaşımındaki büyük adaletsizliğin bir sonucu olup en temel insan hakkı olan yaşama hakkını tehdit etmektedir. Sosyal poli-

tika ve sosyal hizmet, bireylerin sorun çözme becerilerini geliştirebilmeleri, streslerinin azaltılması ve özellikle sosyal işlevselliklerinin yükseltilmesini, insanın iyi olma durumuna ulaşmasını hedefler. İşsizliğin ve yoksulluğun azaltılması ve insan haklarının tam olarak hayata geçirilmesi, sosyal politikanın en önemli amaçlarını oluşturmaktadır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi beraberinde çözülmesi oldukça güç gerilimler yaratılmaktadır. Sosyal politikanın, bireylerin temel gereksinimlerinin karşılanması düşüncesi yukarıdaki amaçlara ulaşmada önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal politika düşüncesinde, bireylerin temel gereksinimlerinin karşılanmasına vurgu yapılmaktadır. Bireyin iyilik haline ulaşması, bireylerin sorunlarının çözülmesi sosyal destek sağlanması ve beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını gerektirmektedir. Bir toplumda gelirin adil olmayan dağıtımına hangi koşulda tahammül edilebileceğinin belirlenerek, yoksullukla sosyal adalet arasındaki gerilimi azaltmaya çalışılması açısından önemlidir. Bu çalışmada, sosyal politika kuramından yola çıkarak Türkiye'deki sosyal politika anlayışı ele alınmıştır. Bu çerçevede, modern bir sosyal politika ve sosyal hizmet anlayışının geliştirilebilmesi konusunda önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal politika, sosyal hizmet

ABSTRACT

There is no doubt about the world that we live in has the necessary resources to meet the basic needs of human beings. However, everybody knows there have been great problems about the management, fair division and distribution of these resources. Poverty, unemployment and crime is the result of injustice in this division and threatens the basic human right, which is right to live. Social policy and social work is a field which is to increase humans functionality,

solve problems decrease stress, developing problem solving skills and achieved the well being of people. Easing poverty and unemployment, maximising human rights are the most important aims of social policy. However this there has been a conflict to realize these aims. Social policy, put forward a theoretical framework about which aims to reconcile these aims by fulfillment of human needs. In social policy thinking put a great emphasis on the priority fulfillment of basic needs of human. This also provided a criteria which can be utilized in determining the extent to which inequalities are permitted in a society. Achieving human well-being requires that solving client's problems and nurture, sheltering needs are met. By basing especially on the principles of social policy theory, the Turkish context has been looked at. In this context make suggestion to building developed social policy and social work framework.

Key Words: *Social policy, social work*

GİRİŞ

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, sosyal politikadaki mevcut düzenlemelerin geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi bağlamında konuyu irdelemek, sosyal hizmet uzmanlarının mağdur kitlelerin haklarını savunması bağlamında her zaman anlamlı bir çaba olarak görünmektedir. Bu çalışmada da, sosyal politika ve sosyal hizmetlerin kapsamının daha genişletilebilmesi için yeni yolların aranması, yenilikçi bakış açılarının geliştirilmesi konuları öne çıkartılmaktadır.

I. Sosyal Politikanın Ortaya Çıkması

Sanayi Devrimi, ekonomiyi tarımsal bir yapıdan sınıai bir yapıya geçiren ve 18. yüzyılın ikinci yarısından sonraki

dönemde İngiltere'de ortaya çıkarak tüm dünya ülkelerinin toplumsal ve ekonomik dokusunda önemli dönüşümler yaşanmasına neden olan bir gelişmedir (Stewart, 1969: 4). Ancak sanayi devriminden sonra ortaya çıkan yeni durumda da açlık, yoksulluk, sömürü, insanlıkla bağdaşmayan çalışma koşulları gibi olumsuzluklar artmaya devam etmiştir. Sosyal açıdan bakıldığında, 18. Yüzyıl Aydınlanma dönemiyle ortaya çıkan en önemli gelişmenin, dünyada varolan nimetlerden herkesin eşit faydalanması gerektiği görüşü olduğu söylenebilir. Bu modern kavrayış, toplumu oluşturan bireylerin, refah içerisinde huzurlu yaşamalarına yönelik düzenlemeleri hedefleyen, sosyal politika anlayışının gelişmesine ivme kazandırmıştır. Sosyal adalet ve insan haklarını temel alan bu yeni anlayış, toplumsal düzlemde çıkarları uyuşmayan, sınıflar arasında çatışmaları önleme misyonu, modern sosyal refah devletinin temel felsefesini oluşturmuştur.

18. yüzyılda Avrupa devletlerinde şiddetli sınıf çatışmaları, ülkelerin varlığını tehdit eder duruma ulaşmış ve 20. yüzyıla kadar devletin varlığını korumasının yolu savaşlardan geçmekte iken günümüzde devletler, dış tehditlerden ziyade sınıflar arası çatışma ve çekişmelerle de tehdit altında kaldıklarını anlamışlardır. Bu yeni durum, devletleri, yaşanmakta olan sosyal sorunlara müdahale etmeye mecbur kılmıştır. Buradan başlayarak devletin, sosyal sorunlara müdahale alanının zaman içerisinde genişlemesi, sosyal politikanın da zeminin gelişmesi ve güçlenmesine katkıda bulunmuştur (Şenkal, 2005: 26).

Sanayileşmiş piyasa ekonomilerinde, bazı insanlar çok yüksek bir refah

düzeyine sahip; bazıları orta halli iken, geri kalan bölümü yoksulluğun pençesinde yaşam mücadelesi vermektedir. Gelir elde etme, geçim koşulları, sağlık vb. olanaklardan yararlanma, yaşam niteliği bakımından en üst ve en alt gelir grubu insanlar arasında büyük uçurumlar ortaya çıkmıştır. Adam Smith, kapitalizmin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için, sosyal politikaların uygulamaya sokulması gerektiğini belirterek, bireylerinin büyük çoğunluğu yoksulluk ve sefalet içinde olan ülkelerin mutlu olamayacağını vurgulamıştır. Buna karşılık halen, dünya nüfusunun büyük çoğunluğu ağır yoksulluk koşullarında yaşama savaşı vermekte olup, insanlığın %24'ü günde 1 doların altında bir gelirle sağ kalmaya çalışmaktadır. 1997 yılı itibariyle, dünya nüfusunun en zengin %20'siyle en yoksul %20'lik dilimi arasında 74 kat fark bulunduğu dile getirilmektedir (Şenkal, 2005: 194).

Koray (2002: 195)'a göre, insan haklarının gelişimi ve bunların daha geniş bir vatandaşlık anlayışına bağlanmasıyla, Avrupa devletleri liberal-sosyal sentez modelini benimseyerek, devletin toplum refahını gözetken bir rol oynamasını kabul etmişlerdir. Bu humanist anlayış devletin, "gelirin yeniden dağıtılması" gibi piyasaya ait bir işlev görmesi kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Avrupa refah devletinin, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, yoksullara gelir transferi, sosyal hakların kurumsallaşması, bazı konularda herkese minimum bir düzey sağlanması gibi birçok gelişmiş boyutu olduğu görülmektedir. Her vatandaşa belirli bir sosyal güvenlik düzeyi, sağlık ve refah hizmetlerinden serbestçe yararlanma olanağı, belirli bir yaşa kadar eğitim olanağı, asgari bir gelir düzeyi, konut yardımları yaşamsal derecede

önemli sosyal politika enstrümanlarıdır.

Bu kapsamda Marshall (1965: 91); "vatandaşlığı", bir toplumun üyelerine verilen bir statü olarak ele almış ve bu statüyü elinde tutan herkesin, bu konumun kapsadığı tüm haklar-görevler açısından eşit olduğunu ve sosyal öğeler açısından ekonomik refah sosyal güvenlik ve kültürel mirastan asgari düzeyde de olsa bir pay alınmasına ilişkin hakların kurumsallaştığını vurgulamıştır. Böylece, Avrupa refah devletinin niteliği ve bireysel gereksinimlerin karşılanması bağlamında, "vatandaşlık" kavramı tanımlanmıştır. Bu durum sosyal refah devletinin, vatandaşların sosyoekonomik koşullarının iyileştirilmesi, temel gereksinimlerinin karşılanması gibi bir sorumlulukları olduğunu kabulü anlamına gelmektedir.

Sosyal refah devleti; üstlenmek zorunda kaldığı bu rolünü, bazen yasalarla, bazen istihdam politikalarıyla, bazen kamu hizmeti yoluyla, bazen doğrudan gelir transferi sağlayarak yerine getirmektedir. Bütün bu nedenlerle, sosyal koşulların iyileştirilmesi ve bireylerin temel gereksinimlerinin karşılanabilmesi için devletin etkili bir "sosyal politika yönetimi" olması, modern ve gelişmiş bir devlet için zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda; sosyal refahı artırıma yönelik politikaların, bir taraftan bireylerin maddi koşullarını iyileştirme diğer taraftan da vatandaşlık kurumunun sosyal saygınlığını ve toplumdaki rolünü, işlevlerini artırma biçiminde önemli işlevleri olduğu göze çarpmaktadır. Bunun içindir ki Marshal (1965: 103), refah devletinin amacının yalnızca gelir dağılımı ve sosyal sorunları çözmek olmayıp; maddesel koşulların iyileşmesi, sivil toplumun ve siyasal hakların güçlenmesi ve demokrasinin zenginleşmesi

açısından devletin, daha ileride idealleri olması gerektiğini belirtmiştir.

Bu aşamada yanıtlanması gereken en önemli soru, “devletin bu görevleri nasıl ve hangi yöntemle yapacağı?” sorusudur. Marshall (1965: 114)’a göre bunun öncelikli yolu, sosyal eşitliğin sağlanması bakımından yaşamsal bir önem taşıyan bir araç olarak, herkes için asgari bir gelir düzeyinin (national minimum) sağlanmasından geçmektedir.

Sosyal refah devleti, özellikle II. Dünya Savaşından sonra ünlü Beveridge Raporuyla gündeme gelmiş ve kapitalist ekonomilerde sanayileşme ile ortaya çıkan sorunlar, artan eşitsizlik ve güvensizlik karşısında devletin seyirci kalamayacağı düşüncesinden hareketle güçlenmiş bir yapılanmadır. Bu anlamda refah devleti, Briggs (2000: 17)’in ifadesiyle, çalışma ve mülkiyetin piyasa değerine bakılmaksızın, vatandaşlarına minimum bir geliri garanti eden bir anlayışa sahiptir. Flora ve Heidenheimer (1981: 50) A göre, refah devleti bireylere asgari gelir güvencesi veren, onları toplumsal tehlikelere karşı koruyan, sosyal güvenlik olanağı sağlayan, toplumsal konumları ne olursa olsun tüm yurttaşlara eğitim, sağlık, barınma gibi sosyal hizmet alanlarında asgari standartlar getiren devlet anlamına gelmektedir. Şenkal (2005: 321)’a göre ise refah devleti, yönetimin piyasa güçlerinin rolünü en az üç yönde değiştirme çabası içinde olan devlettir: Bunlardan birincisi, bireylere ve ailelere minimum gelir garanti etmek; ikincisi, bireysel ya da ailesel krizler gibi olumsuz sosyal olasılıkların kapsamını sınırlamak veya daraltmak (hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi) ve üçüncü olarak da, statü ve sınıf ayrımında bulunmaksızın tüm vatandaşlara sosyal hizmetleri

belirli ve en iyi standartlarda sunmaya çalışmaktır.

Bütün bu bilgilerden hareketle, sosyal sorunların tamamının; toplumsal yapı, politika, ekonomi gibi kurum ve sistemlerin, sosyal politika ve sosyal hizmetlerle etkileşimi sonucunda ortaya çıktığı bilindiğinden, aşağıdaki bölümde bu konular ele alınacaktır.

II. Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetin Etkileşimi

Tarihsel süreçte incelendiğinde, sosyal politika ve sosyal hizmet her zaman birbirleriyle yakın ilişki ve karşılıklı etkileşim içerisinde bulunan alanlar olarak göze çarpmaktadır.

Sosyal politikanın önemli araçlarından olan sosyal hizmet yaklaşımına göre; birey, sosyoekonomik koşulların bir ürünü olarak kabul edilmekte ve olumsuz sosyoekonomik koşulların iyileştirilmesi açısından devletin önemli bir rolü olduğunun vurgulanması gerekmektedir. Marshall (1965: 91)’in “vatandaşlığı”, bir toplumun üyelerine verilen bir statü olarak ele almış ve bu statüyü elinde tutan herkesin, bu konumun kapsadığı tüm haklar ve görevler açısından eşit olduğunu vurgulamıştır. Bu anlayış, yurttaşların sosyal açıdan ekonomik, refah, sosyal güvenlik ve kültürel mirastan asgari düzeyde de olsa bir pay almalarına ilişkin hakları gündeme getirmiştir. Bu durum, sosyal refah devletinin, sosyoekonomik koşulların iyileştirilmesi, bireylerin temel gereksinimlerinin karşılanması gibi sorumlulukları olduğunu hatırlatır. Refah devleti üstlendiği bu rolü, bazen istihdam politikalarıyla, bazen doğrudan gelir transferi desteği sağlayarak yerine getirmektedir. Vatandaşlık kurumunun

sosyal saygınlığını ve toplumdaki rolünü artırma işlevleri olan bu çağdaş düzenlemelerin, herkes için asgari bir gelir düzeyinin (national minimum) sağlanması, bireylerin talihini pozitif yönde değiştirebilme açısından, hayata geçirilebileceği açıktır. Çünkü bu ilk basamak, toplumu oluşturan bireylerin temel gereksinimlerinin karşılanması ve bireysel işlevlerine yerine getirebilmeleri için, sosyal eşitliğin ve geçinme olanaklarının sağlanması bakımından yaşamsal bir önem taşımaktadır.

Eğitim, sağlık, adalet, sosyal hizmet, çalışma koşulları gibi temel konularda asgari güvence olanaklarının getirilmesi, herkes için alt düzeyde de olsa bir standardın yaratılması, daha ileri standartlara ulaşmanın da bir başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Hewitt (1992: 27; akt. Şenkal, 2005)'e göre bu anlamda devlet, refah politikaları açısından bir zor durumdaki tüm vatandaşların imdadına yetişen bir "uzatma merdiveni" (extention ladder) olarak, yaşamsal bir işlev görmektedir. Bu yönüyle modern refah devletleri, piyasanın dışına çıkarak sosyal adalet düşüncesinden hareketle, en başta sosyal riskler olmak üzere, bazı riskleri güvence altına almışlardır.

Bu konuya sosyal adalet boyutunda yaklaşan Rawls (1999: 6), adaletin konusunun/öznesinin, toplumun temel yapısı, ana sosyal kurumların temel hak ve ödevleri dağıtma biçimi ve temel ekonomik ve sosyal düzenlemeler olduğunu vurgulamıştır. Ona göre, bir toplumda temel hakların ve görevlerin dağıtımında (assignment) eşitlik varsa ve en dezavantajlı kesimler başta olmak üzere halkın genelinin lehine sonuçlar doğuyorsa sistem adildir.

Ancak 21. yüzyılın ilk çeyreğinde bile, birçok ülke eğitim, altyapı, sağlık, konut, çevre, işsizlik, yoksulluk gibi sosyoekonomik ve sosyopolitik sorunları çözebilme konusunda başarısız kaldığı göze çarpmaktadır. Az gelişmiş ülkelerin sosyopolitik sorunlarını çözmede yetersiz kalmasının nedenleri, çağdaş yönetim bilimine aykırı kamu yararıdan uzak uygulamalar, ülkeyi oluşturan halka yeterince yatırım yapılması, aşırı dış borçlanma ve bu emanet parayı özellikle sosyal alanda iyileşmelere ivme kazandıracak biçimde kullanamayışları olarak sayılabilir. Örneğin 2010 yılı itibarıyla, Türkiye'de sayıları 10 milyona yaklaşan ücretli kesime ödenen rakam 60 katrilyon iken, yıllık faiz ödemesinin de 60 katrilyona yakın olması, geçmiş on yıllarda kötü ekonomi yönetimlerinin bir ülke insanının talihini nasıl olumsuz hale sürüklediğine bir örnek oluşturmaktadır. Gelişmiş ülke örnekleri açısından genel kabul; her şeyi üreten, müdahale eden devlet yerine standartları belirleyen, kuralları koyan, etkili biçimde denetleyen, tüm vatandaşlarına olanaklar sağlayan, ileri teknolojiyi kullanan ve rant yaratan değil bunu engelleyen devlet düşüncesi kabul görmektedir (Ekin, 1996: 191). Devletin iki nedenden dolayı önemli bir rolü vardır. Birincisi, devlet; üretim, ticaret, gelişme ve iller arası eşitsizlik açısından, kamu harcamalarını yönetme, yönlendirme ve önemli kurumlar, politik istikrar, eğitim, sağlık ve alt yapı sağlayıcısıdır. İkincisi, bölgesel eşitsizlik ve gelişmişlik farkları, fırsat eşitsizliği, ekonomik ve sosyal güvencesizlik açısından kapsamlı sosyal refah programlarıyla devlet, yeniden dağıtıcı rolüyle yurttaşlarının talihini ve tarihini değiştirebilecek önemli bir güçtür.

Modern dünyada; bireyin tek değer olması ve bütün sosyoekonomik etkinliklerin bireye odaklanması, yeni küresel düzende, sosyal ve etik değerlerle donatılmış bireyler tarafından düzenlenerek yönlendirilmesi ilkesi (Courchene, 2003: 3) ön plana çıkartılmaktadır. Çünkü dünyada yeni oluşturulmaya çalışılan sosyal düzen, sivil bir dayanışma ruhunu oluşturmayı ve bireylerin iyilik halini gözetken bir yapı kurmayı hedeflemektedir. Pieper (1999: 38)'e göre, böyle bir gelişme ve ilerleme ancak etik değerlerin yeniden kazanılması ve uygulanmasıyla sağlanabilir. Çünkü adil bir sosyal sistemin, etik değerler doğrultusunda ve bireylerin tümünün yararına işlev görmeksizin varlığını sürdürmesi olanaksızdır. Sırf bu nedenlerle, özünü etik değerlerden ve insan düşüncesinden almayan, toplumu oluşturan tüm sosyal sınıfların kendi görev, katkı ve sorumluluklarını paylaşmadığı, ülkemiz gibi gelişmekte olan toplumlarda, adil, insani gelişmeye büyük etkiler yapacak, gelişmiş bir sosyal politika temeli bir türlü inşa edilememiştir.

Diğer taraftan, Edwards, Sen (2000: 606; akt. Şenkal, 2005)'in vurguladığı gibi, bencillik, açgözlülük, öfke, nefret gibi huylar edinip kavim, cinsiyet, sınıf, kast, milliyet, din ve ekonomik bloklar gibi kriterleri esas alan bir anlayışı benimsemek toplumsal dayanışmayı hiçbir zaman sağlayamaz. Sosyal hizmet disiplininin ruhuna uygun biçimde, ancak mikro düzeyde bireylerin iyilik hali desteklendiğinde pozitif yönde bireysel dönüşümler, çocukların optimal gelişimleri ve sağlıklı toplumsal değişim söz konusu olabilmektedir. Çünkü sağlıklı sosyal değişim ve toplumu oluşturan bireylerin davranışları arasında meydana gelen sürekli pozitif etkileşim,

birbirine çarpan etkisi yapan ve yaşamsal değer taşıyan, insani gelişmeyi sağlayan unsurlardır.

Sosyal politika ve sosyal hizmet bilimi felsefesine uygun olan, toplumda sosyal refahın yeniden dağıtımını düşüncesinin en önemli savunucusu Richard Titmuss'tur. Titmuss (1974: 30), ülkenin toplu olarak sosyal refaha hazırlanması gerektiğine, sosyal organizasyonların en yüksek formunun oluşturulmasına, yabancı nüfusun gereksinimlerinin kayıtsız şartsız giderilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Ona göre, sosyal refahın sağlanabilmesi için, ekonomik gelişmeden tüm yurttaşların faydalanması gerekir.

Bütün bu gelişmiş anlayışlarla, Batı Avrupa'da 1950'lerden itibaren sosyal refahın sağlanabilmesi için yasalar uygun hale getirilmeye başlanmıştır. Sosyal politikanın özünü oluşturan sosyal programlar için, ayrılan kaynakların ekonomik gelişmeye kaynak yaratma düşüncesi temelinde, ihtiyaç sahibi nüfus grupların, ekonomik kaynaklardan pay almaya başlaması sağlanmıştır. Sosyal gelişme düşüncesiyle, olanaksızlıklar içinde yaşam mücadelesi veren sorunlu kitlelerin, kaynakların yeniden paylaşımı yoluyla aldıkları payla, birey-aile mikro düzeyinde, eğitim alarak ortaya çıkarttıkları iyileşmelerle, gelişmesinin yeniden üreticisi durumuna da geçebilmişlerdir. Çünkü "sosyal refah", toplumsal zenginliğin ve olanakların; yoksullar, güçsüzler, incinebilir, kırılğan, korunma gereksinimi duyan bireyler için, sosyal politikalar yoluyla, "gelirin yeniden dağıtılması" anlamına gelmektedir. Tüm dünyada, ekonominin kurallarını öne çıkaran; yeniden dağıtım modelini ve sosyal yardımların dağıtılmasını eleştirenlerin unuttuğu

önemli bir nokta vardır. Devletin sosyal harcamalar yoluyla sosyal refah programlarını kitlelere ulaştırmaması, önce bireylerde çaresizlik, kin, öfke duygularının gelişmesi, hırsızlık, gasp gibi adli olayların artması ve daha sonra da sosyal çatışmaların ortaya çıkmasına, sıklıkla yol açabilmektedir.

Sosyal gelişme, ekonomik gelişmenin dinamik süreciyle ilişkili bir bütün olarak nüfusun refah seviyesinin artırılması için tasarlanan planlı sosyal değişim, sosyal hizmet, sosyal hizmetlerin idaresi, hayırseverlik ve gönüllülük gibi, insan refahını arttırıcı diğer kurumsallaştırılmış yaklaşımların karşılıklı etkileşimini gerektirir. Toplum genelinde varolan sosyal sorunların çözümü, mevcut veriler ışığında hangi tür sosyal yardım ödemelerinin, özellikle çocukların optimal gelişimlerini sağlayarak toplumsal gelişmeye katkı yapacağıın belirlenerek bu yönde uygulamalara ağırlık verilmesi toplumun da refah seviyesinin yükseltilmesi düşüncesine hizmet edebilecektir. Bu humanist düşüncelerle, Midgley (2001; akt, Şenkal, 2005), sosyal hizmetlerin ticarileştirilmesi gibi neoliberal politikalara karşı çıkmaktadır. Bunun yerine, etkili, sosyal hizmetlerde maliyet etkisini sağlayan, dış desteklerle sermaye birikimini teşvik eden, düşük gelirli ve özel ihtiyaç grupları arasında verimli istihdam olanakları yaratan, sosyal sermaye düzenlemelerinin ve insani donanımların değerini arttıran sosyal politikaların benimsenmesiyle sosyal gelişme, toplumsal kalkınma hedefine ulaşabileceğini savunur. Bu tip müdahaleler, sosyal refahı gelişimini ve toplum kalkınmasının özünü oluşturmaktadır.

Devletlerin sosyal harcamaları; sosyal sigorta, sosyal güvenlik, sağlık

sigortası, beslenme-barınma-konut harcamaları, ailelere sağlanan doğrudan gelir desteği, aile yardımları, çocukların giderleri için nakit destek, öğrenci bursları, eğitim harcamaları, işsizlik tazminatları, kıdem tazminatı, sosyal hizmetler ve tarıma sağlanan sübvansiyonlar, sosyal yardımlardan oluşmaktadır. Sosyal kalkınmanın finansmanı bakımından konuyu incelendiğinde, Dünya Bankası 2001 yılı ülkelerin gelişmişlik verilerine göre toplam devlet harcamaları içinde “sosyal harcamaların” payı; ABD’de %53.8, İngiltere’de %57.5, Hollanda’da %63.9, Almanya’da %69.8’dir. Gelişmiş ülkelerin genelinde sosyal harcamaların, toplumun varlıklı kesimlerinin sosyal politikaya katılımı olan vergilerle finanse edildiği ve neoliberal görüşlerin aksine, sosyal harcamaların bu ülkelerde yüksek bir oran teşkil ettiği göze çarpmaktadır. Ancak bütün gelişmiş ülkelerde, sosyal harcamaların iyi yönetilemediği ve kaynakların, hak edenlerle buluşturulamadığı, bu nedenle de sosyal sorunların çözümü ve güçsüz bireylerin yaşam kalitesinin arttırılamadığı, tüm ihtiyaç sahiplerine ulaşamadığı eleştirisi getirilmektedir. Şüphesiz, sosyal harcamalar iyi yönetildiği takdirde, sosyal refaha, sosyal kalkınmaya ve insani gelişmeye büyük katkı sağladığı, tartışma götürmez bir gerçektir. Çünkü devletin sosyal harcamaları azaltması, sosyal harcamaların etkili biçimde kullanılmaması, ailelerin ve özellikle toplumun geleceğini belirleyen çocukların yaşam kalitesini direkt olarak olumsuz etkilemekte ve optimal gelişimlerini engellemektedir. Bu durumun daha olumsuz bir sonucu ise, eğitimsizliğin, fazla sayıda çocuk sahibi olarak sosyal sorunları arttırmanın, güçsüz kitlelerin sayısal artışının ve insani sorunların çözülememesi hatta,

“yeniden üretilerek”, sonraki kuşaklara aynı biçimde aktarılması kısır döngüsünü beraberinde getirmesidir. Mikro düzeyde eğitimle yola çıkılarak, gereksinimlerinin karşılanması ve bireylerin iyi olma halinin desteklenmesi ve insani gelişmenin sağlanması gerçekleştirilemeyen bireyler, yaşadıkları toplumun tarihini de, pozitif anlamda değiştirebilecek donanıma ulaşamamaktadırlar.

III. Ülke Kalkınması ve Sosyal Refah İlişkisi

Genel olarak bakıldığında, sosyal sorunların büyük bölümünün yoksulluk, işsizlik gibi faktörlerden dolayı, bireylerin karşılanmayan gereksinimlerinden ortaya çıktığını söylemek olanaklıdır. Gelir dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesine ve yoksul kesimlerin desteklenmesine yönelik sosyal politikalar, yoksullukla mücadelede sosyal kalkınma politikaları kapsamında başta yoksullar olmak üzere, herkesin sosyal hizmetlerden yararlanmaları sağlanabilmelidir. Etkin bir nüfus politikası yürürlüğe konmalıdır. Sosyal koruma politikaları devreye sokulmalı ve yoksulluğun dezavantajları minimuma indirilmeye çalışılmalıdır. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde hükümetin, temel sağlık hizmetleri öncelikli olmak üzere, sosyal hizmetlerin yoksullara dağıtılmasında düzenleyici ve denetleyici görevini ihmal etmemesi büyük önem taşımaktadır.

Türkiye’de yoksulluğun gerçekçi, uluslararası literatürün gereklerine uygun tanımlaması yapılarak yoksul sayısının ötesinde yoksulluğun profili, boyutu, derinliği ve yoğunluğunu ölçmeye yönelik istatistikî çalışmalar desteklenmelidir. Bu bağlamda doğru, tam ve sürekli bilgi akışı politikaların gereken hallerde

uygun revizyonu için şarttır. Eğer daha adil bir gelir ve servet dağılımı isteniyor, eğitim ve sağlık hizmetleri başta olmak üzere, sosyal alanda kalıcı iyileştirmeler hedefleniyorsa, orta ve uzun dönemli planlarda bu hususlar değerlendirilmeli ve bu değerlendirmelere uygun hedefler belirlenmelidir. Yoksulluk, sadece yoksulluğa karşı uygulanabilecek programlar aracılığıyla ortadan kaldırılamamaktadır. Yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için, herkesin eşit düzeyde kaynaklara ulaşabilmesinin sağlanması, daha adil bir zenginlik ve gelir dağılımına yönelik politikaların üstlenilmesi gerekmektedir.

Yoksulluğun azaltılmasına yönelik gerekli ön şart, gelir dağılımındaki adaletsiz yapının ortadan kaldırılmasıdır. Bir ülkede yaratılan milli gelir ne kadar büyük olursa olsun, gelir dağılımı bozuk olduğu sürece, yoksulların bu büyüklüğe paralel olarak gelirlerini yükseltmeleri mümkün olamamaktadır (Dumanlı, 1996:29). Yoksul grupta yer alanların kendi çabaları, gelir dağılımını düzeltmeye yetmediği için bu konuda hükümetin ve sosyal politikaların devreye girmesi, zorunlu hale gelir.

Dünya Bankasının hazırladığı raporda, yoksulluğu azaltma stratejisi üç başlık altında ele alınmıştır:

1. Fırsatları Artırma: Yoksullar için iş, kredi, yol, elektrik, okul, su ve sağlık hizmetleri yanında ürünlerini satabilecekleri bir pazarın da sağlanması. Bu fırsatların yaratılması için gereken birincil koşul, Banka’ya göre ekonomik büyümedir. Aynı zamanda, eşitsizliğin azaltılması ve devletin daha fazla eşitlik sağlaması için, insan, toprak gibi varlıkları destekleyici girişimlerde bulunması.

2. Güçlendirmeyi Olanaklı Kılma: Devlet kurumlarının yoksullara daha fazla hesap verir ve duyarlı bir hale getirilmesi; yoksulların siyasal güç ile yerel karar alma mekanizmalarına katılımlarının artırılması; cinsiyet, etnisite, ırk ve sosyal statü farklılıklarından kaynaklanan sosyal engellerin kaldırılması.
3. Güvenliği Artırma: Yoksulların ekonomik şoklara, doğal afetlere, sağlık sorunlarına ve şiddete karşı korunmasızlığının azaltılması; güvenliği artırmanın bir gereği olarak beşeri sermayeye yatırımın teşvik edilmesi; yoksulların karşı karşıya kaldığı riskleri azaltıcı mekanizmaların geliştirilmesi; aynı zamanda yoksulların risklerle baş etme güçlerini artırıcı güvenlik mekanizmalarının oluşturulması” (Aktaran Zabcı, 2009: 91, Dünya Bankası, 2001).

Bir ülkenin kalkınmasıyla, sosyal refah devleti uygulamaları birbiriyle içi içe olan unsurlardır. Toplumun kalkınması için, devletin öncelikle ekonomi politikalarıyla tüm bireylere iş ve aş sağlayabilecek bir üst seviyeye ulaşabilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, insan kaynağının korunması ve geliştirilmesine yönelik düzenlemelerin gelişmiş ve etkili bir niteliğe bürünmüş olması ön koşuldur. Çünkü toplumu oluşturan bireylerin talihini değiştirebilmek için, toplumun olanaklarından optimal düzeyde yararlanarak, topluma katkı yapabilecek noktaya ulaşabilen bireyleri ortaya çıkartma hedefine odaklanmak gerekir. Hükümetlerin sosyal devlet düşüncesinden, sosyal refah devleti düşüncesine geçiş yapabilecek bir anlayışı geçeli kılması, önemli bir noktayı oluşturmaktadır.

Son zamanlarda yapılan ve eğitim ve gelişim ile ilgili olan hemen hemen tüm araştırmaların sonuçları, yüksek gelişimin yüksek eğitim seviyesine dayandığını göstermiştir. Bazı araştırmacılar, ülkelerin ekonomik ve politik temellerine bağlı olarak, akademik ya da mesleki eğitimin, uzun dönemde fakirlik döngüsü ile başa çıkabileceği sonucuna varmışlardır. Eğitim sistemi, ülkelerinin kötü kaderi olan fakirlikle uzun dönemli olarak mücadele edebilecek tam donanımlı mezunlar verecek şekilde formüle edilmelidir. Ülkede mevcut olan yerel olanaklar ve yerel endüstrinin istihdam oranı belirlenmeli, eğitim transformasyonu da ortaya çıkacak bu ihtiyaçlara göre etkili bir şekilde yapılmalıdır. Gelişmekte olan ülkelerde, politik ve ekonomik istikrarsızlık, fakirlik ile uzun süreli savaş politikasının hızını azaltan faktörlerdir.

İnsanın hayatını ve neslini idame ettirebilmesi yemek, içmek, giyinmek, barınmak ve korunmak gibi temel ihtiyaçlarını karşılaması ile mümkündür. Bu temel ihtiyaçları genelde toplumun büyük bir kesimi karşılayabilir, karşılayamayanlar ise yoksul veya fakir olarak nitelendirilir. Üretilen ortak zenginliğin paylaşılmasında daha çok alanların hiç alamayan veya çok az alanlara karşı bir sorumluluğu olmalıdır. Toplum hayatında ahenği sağlamanın en büyük şartı tabakalar arasında boşluk kalmamasıdır. Zenginlerin yoksullardan bağlantısını koparacak kadar uzaklaşmamaları lâzımdır. Eğer tabakalar arasında uçurumlar olursa toplumun rahatı ve huzuru kaçır. Zenginler “huzur ve emniyetleri” için fakirlere, onları hayata tutunduracak bir bedel ödemek durumundadırlar. Bu bedel zenginlerden fakirlere bir “lütuf” değil, fakirlerin zenginlerde kalmış olan

alacağıdır. Rousseau'ya göre (1994: 164), "Toplumdaki tabakaların arasında varlık bakımından hiçbir yurttaşın ne başkasını satın alacak kadar zengin, ne de kendini satmak zorunda kalacak kadar fakir olmaması gerekir" diyerek, sosyal politikanın organizasyon niteliğine ilişkin çerçeveyi çizmiştir.

IV. Türkiye'de Sosyal Politika ve Sosyal Alandaki Yeni Düzenlemelerin Eleştirel Analizi

Ülkemizde sosyal hizmet uygulamalarının yürütüldüğü en temel ve kapsamlı kurum olan ve 23 Mayıs 1983 tarihinde kurulmuş olan SHÇEK, Başbakanlığa bağlı olarak hizmetlerini sürdürürken, 8 Haziran 2011 tarih ve 27958 mükerrer sayılı RG'de yayımlanan 633 nolu Kanun hükmünde Kararname (KHK) ile kapatılmıştır. Aynı kararname ile Aile ve sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuş ve süreç içerisinde yeni teşkilatlanmasını tamamlaması öngörülerek, 5 genel müdürlük ve 8 daire başkanlığının oluşturulacağı ve illerdeki yuva-yurt vb. kuruluşların yerel ölçekte il özel idarelerine devredileceği kararlaştırılmıştır.

Esasında sosyal politikaların ve buna uygun yasal ve örgütsel yapıların Yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde bile sağlıklı ve modern bir çerçeveye oturtulamamış bir türlü işlevsel hale getirilememiş olması dahi, bütün sosyal sorunların temelini oluşturmaktadır. Ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde, politik güçler tarafından sosyal alanın belli ölçülerde ihmal edilmiş olması, sosyal hizmet felsefesinin yeterince içselleştirilememesi, büyük bir engel teşkil etmektedir. Modern sosyal hizmet sistemlerine göre daha sığ bir bakış açısıyla ve bilimsel temelden gerektiği gibi

ve yeterince yararlanmadan, salt bürokratik düşünceyle sosyal sorunlara yaklaşılması, çözüm yollarına ulaşabilmeyi zorlaştırmaktadır.

Ülkemizde sosyal refah devleti aşamasına ulaşabilmek için; yönetimin, piyasa güçlerinin rolünü en az üç yönde değiştirme çabası içinde olarak, şu koşulları oluşturabilmesi gerekir: Bireylerle ve ailelere minimum gelir garanti etmek; bireysel ya da ailesel krizler gibi olumsuz sosyal olasılıkların kapsamını sınırlamak veya daraltmak (hastalık, yaşlılık, işsizlik, evsizlik gibi) ve tüm vatandaşlara sosyal hizmetlerin belirli ve en iyi standartta sunulması yönündeki çalışmaları etkili biçimde yapmak. Devletin vatandaşlarına sunduğu sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar dağıtılan ulufe olmanın ötesinde, devletin yerine getirmekle yükümlü olduğu ve yurttaşlar açısından ise sosyal hak teşkil eden unsurlardır.

Bütün bunlar, Türkiye özelinde; ekonomi, sosyal politika bağlamında somutlaştırıldığında; Keyman ve Öniş (2007: 192) Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, demokratikleşme ve çok güçlü Avrupalılaştırma hamlelerinin, ülkede daha önce varolan yolsuzlukların azalması sonucunu doğurduğunu ve buradan elde edilen kaynağın eğitim başta olmak üzere, yoksulluğun kısmen azaltılması için harcadığını ileri sürmektedirler. Gerçekten de tek başına iktidar olan parti, koalisyon dönemlerindeki ekonomik kırılganlıkları bertaraf ederek, kendiliğinden büyük bir istikrarın ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. 2002-2011 döneminde sağlık harcamalarının 11 milyar dolardan 27 milyar dolara çıkartılması ve ulusal gelir içindeki payının %8'lere ulaşması; SYDV gelirlerinin 700 trilyondan

dört kata yakın bir artışla 2.5 katrilyona çıkartılması ve SHÇEK bütçesinin 8 katı geçen bir artışla, 1.24 katrilyona yükseltilmesi, 298.000 ağır özürülü için yakınlarına 570 TL aylık “evde bakım” ücreti ödenmesi ve 10 yıl önce korunmaya muhtaç çocukların evde desteklenmeleri için 3.000 kişiye ayda 30 TL nakdi yardım verilirken 2011 itibarıyla, 50.000’den fazla çocuğa aylık 300 TL’yi geçen bir nakit desteği yapılması ve ayrıca 50.000 üniversite öğrencisine aylık 40 TL öğrenim kredisi verilirken bu sayının üç yüz bini geçmesi ve burs miktarının ise 250 TL’ye yükseltilmesinin; ideolojik görüş bir tarafa, dezavantajlı kitlelerin lehine “gelirin yeniden dağıtılması” anlamına geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer taraftan bu tür güçlendirmeler; bireylerin maddi koşullarının iyileştirilmesi, sosyal sorunların azaltılmasına yaradığı gibi, daha da önemlisi insan kaynağının geliştirilmesi ve toplum kalkınmasına da ivme kazandırabilecek modern uygulamalardır.

Gelirin yeniden dağıtılmasında yoksul kesimlerin aldığı payın önemli ölçüde yükseltilmesi büyük bir başarı iken, “sosyal haklar” açısından yardımlar halen, ihtiyaç sahipleri için talep edilebilir bir “hak” niteliğinde değildir. Modern bir devlet organizasyonunda sosyal yardımlar, sadaka veya bağış olarak değil, sosyal hizmet görevlilerinin profesyonel yardım müdahaleleriyle yürüttüğü, ev ziyaretleri yoluyla bilgiler toplayarak rapor düzenlemek suretiyle, hak sahiplerine sosyal yardım biçiminde sundukları, izledikleri, mesleki çalışmalarla bireyleri daha işlevsel hale getirdikleri, gelişmiş sosyal hizmet uygulama yöntemleridir. Sosyal politika ve sosyal hizmetin ortak paydası olan “sosyal adalet”, yoksul kesimlerin gelirin

dağılımından aldıkları payın artırılarak, insan onuruna yaraşır bir hayatı yakalama amacına hizmet ederek, sosyal dışlanmışlığın azaltılması ve sosyal içermenin sağlanması yoluyla, yaşam niteliğinin gerçekleştirilmesine olanak sağlamaktadır.

Ölkemiz gibi ekonomik büyüklüğü küçümsenmeyecek, ancak kaynakların bölüşümünün bozuk olduğu ülkelerde, ekonomik gelişmeler, nüfusun ve özellikle çocuk nüfusunun refah seviyesi bir bütün olarak yükseltilmediğinde fazla bir anlam ifade etmemektedir. Bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik gelişmeden sorumlu hükümet kuruluşlarının sosyal hizmet kuruluşlarıyla etkili iletişiminin olmaması, ekonomi, sosyal politika ve sosyal hizmet açısından gelişmiş düzenlemelerin gerçekleştirilmesi önündeki en büyük engellerden birisini oluşturmaktadır. Oysa Midgley (2001; akt. Şenkal, 2005)’e göre, sosyal gelişme yaklaşımlarının yürütülebilmesi için, ekonomik gelişme ve sosyal hizmet kurumlarının, bireysel ve toplumsal gelişme çerçevesi içinde daha fazla birlikte çalışması gerekir. Diğer taraftan aynı amaca hizmet edecek insani gelişmenin sağlanabilmesi açısından, güçsüz kitlelerin istihdam olanaklarını arttıran insan merkezli makroekonomik politikaların benimsenerek uygulanması da büyük önem taşımaktadır. Bunun için sosyoekonomik ve sosyopolitik kararların tamamı, incinebilir nüfus gruplarının gereksinimlerinin karşılanması ve sosyal içermeye hizmet etmelidir.

Oysa sosyal politikanın temel hedefi gerçek anlamda, çaresizliği, suç davranışını, sosyal çatışmaları azaltmak ve sosyal gerginliklerin büyük politik problemler haline gelmeden önlenmesine

çalışmaktır. Sosyal politikanın bir diğer hedefi de, sosyal dışlanmaya maruz kalmış nüfus gruplarını, “sosyal içirme” yoluyla kapsam dahiline almaktır. AB Sosyal İçerme Stratejisinin dört ortak hedefi aşağıda belirtildiği gibidir:

1. Tüm kaynaklar, haklar, ürünler ve hizmetler vasıtasıyla istihdam ve erişim katılımının artırılması.
2. Dışlanma riskinin önlenmesi.
3. En savunmasız olana yardım edilmesi.
4. Tüm ilgili kurumların harekete geçirilmesi.

Yeni Sosyal İçerme Stratejisinin merkezinde de yeni yönetim yöntemi, yani Açık Koordinasyon Yöntemi yatmaktadır. Bu yöntem, AB ülkelerinde yoksulluk ve sosyal dışlanma alanlarında, üye devletler tarafından faaliyetlerin daha iyi bir şekilde koordine edilmesine olanak tanıyacak şekilde tasarlanmıştır. Örneğin, İngiltere Hükümeti, iddialı yoksullukla mücadele hedefleri oluşturmaya başlamış ve kapsamlı yoksullukla mücadele stratejileri için gerekli olan unsurların çoğunu uygulamaya başlamıştır. 1997 yılında seçilen İşçi hükümeti, yoksulluğun açılarını ele alabilmek amacıyla tasarlanmış bir dizi politikayı öne sürmeye başlamıştır: “Minimum Ulusal Ücret”, işsiz genç işçiler için kapsamlı eğitim programı, fakir yaşlı insanlar için ilave maddi destek ve düşük gelirli işçiler için maddi destek sağlanması bunlardan bazılarıdır. İngiltere Hükümeti tarafından sergilenen stratejik yaklaşımın merkezinde, 2020 yılı itibarıyla İngiltere’deki çocuk yoksulluğunun yok edilmesi yatmaktadır. Söz konusu geniş kapsamlı taahhütler ve ilgili hedefler, “Herkes için Fırsat” adlı

yıllık raporda belirtilmiştir (DWP, 1999). Fransa’da da, 1988 yılında toplumun entegrasyonunu sağlamaya yönelik, “asgari gelir desteği” uygulaması başlatılmıştır.

Sonuç Yerine

Gelişmekte olan ülkelerde sosyal politika, geçici uygulamalar olarak görülerek, devletin yurttaşlarına yaptığı maddi-manevi bir yatırımdan ziyade, münferit olarak uygulanan devlet gideri olarak düşünülmektedir. Bu ülkelerde sosyal politikanın, genel karakteristiği olarak, toplumun belirli kesimleri arasındaki yapısal uyumun olumsuz etkisini bertaraf etmek için tasarlanan bir dizi sınırlı tedbirlerle ihmal edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Sosyal politika önemli ölçüde ihmal edildiğinde ise, devletin desteğine gereksinim duyan incinebilir nüfusu oluşturan milyonlarca birey, sosyal sorunların gölgesinde, zor koşullarda çaresiz yaşam mücadelesi vermektedir.

Sosyal politikaların geliştirilmesi incelememizin bu noktasında şu soruyu sormak gerekir: “Peki neden, Batı Avrupa’da refah devleti ve onun araçları olan sosyal politika ve sosyal hizmet ihtiyaca göre şekillenerek, toplumun zenginliğinin üçte birden fazlasını sosyal harcamalara ayırarak toplumsal değişimin ve insan kaynağının gelişmesinin en önemli aracı olabilmiş de; Türkiye de bütün bu ilerlemeleri sağlayabilecek, refah politikalarına yönelmiş bir devlet anlayışı neden oluşturulamamıştır?”. Bunun nedenini Batı Avrupa’ devletlerinin modernleşme sürecini tamamlamış olmasında ve sistemin rasyonel kararlar üretebilme becerisinde aramak gerekir.

Avrupa refah devletleri, sendika-ışveren-sivil toplum gibi sosyal tarafların güçlü olmasını sağlayarak, toplumu ilgilendiren konularda önemli kararları alırken, politika oluştururken bu aktörlerin etkili bir rol oynamalarına imkân sağlayarak ve insani gelişmeyle teknoloji yaratarak, bu anlayışla ilerlemişlerdir. Örneğin, sendikal açıdan toplu pazarlık-sözleşme oranı Belçika'da %90, Almanya'da %76 iken, Türkiye'de sadece %15'tir (Koray, 2006). Bu nedenlerle ülkemizde son 50 yılda, tam olarak çoğulcu demokratik yapı istikrarlı biçimde oluşturulamamış, ulusal ekonomi tüm yurttaşlara yönelik bir zenginlik üretememiş, varolan kaynaklar hakça paylaştırılmamış, istikrarsız-azgelişmiş bu yapı rasyonel kararlar da üretmediğinden, etkili işbirliği ve sosyal tarafların kararlara katılım mekanizması bir türlü kurulamamıştır. Bunun sonucu olarak, sosyal politikaları oluşturmada yetersiz kalındığından, insani gelişmeye ivme kazandırabilecek, modern anlamda bir sosyal ve siyasal yapıyı da ortaya çıkartılamamıştır. Nitekim, 2002 yılı Avrupa Birliği İlerleme Raporu'nda; "Türkiye'nin sosyal politikalarının AB normlarının çok uzağında olduğu, ancak sınırlı gelişmelerin yaşandığı" ve 2004 yılı raporunda ise, "sosyal diyalogun olmadığı, sendikal hakların acilen, eksiksiz tanınması gerektiği" vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak; Anayasa'mızda yer alan "Devlet, sosyal alana ilişkin işlevlerini olanaklar ölçüsünde yerine getirir" hükmü dikkate alınarak, 2009 yılı itibarıyla ülkemizde yoksulluk sınırının 2.000 TL'yi aştığı ve ülke nüfusunun %0,48'inin açlık (339 bin kişi) ve %18,08'inin (12 milyon 751 bin kişinin) gıda ve gıda dışı harcamaları içeren

yoksulluk sınırının altında yaşadığı (TÜİK, 2010) görülmektedir. Bu veriler göz önünde tutularak, yoksul nüfusun tamamını kapsayan sosyal politika düzenlemelerinin, insanların asgari gereksinimlerinin karşılanması temelinde genişletilmesi yaşamsal bir müdahale olacaktır. Bu girişim, suç oranlarını, çocuk ihmallerini, eğitimsizliği ve kitlelerin mağduriyetini en aza indireceği gibi, insani gelişmeyi sağlayarak, işlevsel bir refah toplumu olmaya evrilen, sosyal kalkınmayı da başlatabilecektir.

KAYNAKÇA

Briggs, A. (2000). The Welfare State in Historical Perspective. Ed: Pierson, C and F. Castles), *The Welfare State Reader*. Cambridge Polity Pres.

Courchene, Thomas J. (2003). *Social Dimension of the New Global Order*. URL http://www.cwrn-rcrmt.org/pdf/rp_corchene.pdf, 04.05.2003.

Dumanlı, R. (1996). Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları. DPT Uzmanlık Tezi, Ankara.

Ekin, N. (1996). *Küreselleşme ve Gümrük Birliği*, İTO Yayını, İstanbul.

Flora, P., Heidenheimer, A. J. (1981). *The Development of welfare states in Europe and America*, New Brunswick, NJ, Transaction Books.

Keyman, E. Fuat ve Öniş, Z. (2007). *Turish Politics in a Changing World Global Dynamics and Domestic Transformations*. İstanbul bilgi Üniversitesi Yayınları.

Koray, M. (2002). *Avrupa Toplum Modeli? Nereden Nereye...* Basisen Eğitim ve Kültür Yayınları No: 31, İstanbul.

Marshall, T.H. (1963). Citizenship and social Class. *Sociology at the Crossroads*, Heinemann, London.

Örnek, İ. (2010). Türkiye'de Yoksulluğun Azaltılmasında Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Etkinliği. Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı. T.C. Başbakanlık SYDV Başkanlığı Yayını, Ankara.

Öztürk, İ. (2008). "Türkiye'de Yoksulluk Derinleşiyor mu?" *Anlayış Dergisi*, Şubat, ss. 72-73.

Pieper, A. (1999). *Etİğe Giriş*, İletişim yayınları, İstanbul.

Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice*. Cambridge, Massach: The Belknap Press of Harvard University Press.

Stewart, D. (1969). *The Industrial Revolution*, London.

Şenkal, A. (2005). *Küreselleşme Sürecinde: Sosyal Politika*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, Ağustos.

Titmuss, R. M. (1974). *Social Policy: an Introduction*, London: Allen&Unwin.

Türkiye'de Yoksulluğun Azaltılmasında Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Etkinliği. Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı. T.C. Başbakanlık SYDV Başkanlığı Yayını, Ankara.

